

ارتش در گذر تاریخ

(تاریخچه، انقلاب، دفاع مقدس)

تهیه شده توسط:

گروه مؤلفین دافوس آجا

انتشارات دانشکده فرماندهی و ستاد دانشگاه جنگ آجا

زمستان ۱۳۹۱

سرشناسه	:	گروه مؤلفین دافوس آجا/ ۱۳۹۱
عنوان و نام پدیدآور	:	ارتش در گذر تاریخ (تاریخچه، انقلاب، دفاع مقدس)
مشخصات نشر	:	تهران: ارتش جمهوری اسلامی ایران، دانشکده فرماندهی و ستاد آجا، انتشارات دافوس ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	:	۱۸۲ص: جدول
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۲۵۲۳-۳۸-۲
وضعیت فهرست نویسی	:	فبیا
یادداشت	:	واژه نامه/ کتابنامه/ نمایه
موضوع	:	جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹ - ۱۳۶۷ -- ارتش
موضوع	:	ایران -- تاریخ -- انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷ -- ارتش
شماره افزوده	:	ایران. ارتش. دانشکده فرماندهی و ستاد. انتشارات
رده بندی کنگره	:	DSR۱۵۹۴/الف ۴ ۱۳۹۱
رده بندی دیویی	:	۹۵۵/۰۸۴۳
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۰۹۷۸۱۰

عنوان: ارتش در گذرگاه تاریخ (تاریخچه، انقلاب، دفاع مقدس)

پدیدآورندگان: گروه مؤلفین دافوس آجا

ویراستار: محمد رضا لونی

ناظر چاپ: حسین مؤمنی فرد

صفحه آرایی: رضا ترابی عباد

طرح روی جلد: محمد رضا خزینه دارلو

ناشر: انتشارات دانشکده فرماندهی و ستاد دانشگاه جنگ ارتش جمهوری اسلامی ایران

شمارگان: ۱۰۰۰

تاریخ نشر: زمستان ۱۳۹۱

چاپ: اول

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه دانشکده فرماندهی و ستاد

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، میدان پاستور، خیابان دانشگاه جنگ، دانشگاه جنگ ارتش جمهوری اسلامی

ایران، دانشکده فرماندهی و ستاد، انتشارات

تلفن: ۶۶۴۱۴۱۹۱ -

۰۲۱

www.dafoosaja.ac.ir

مسئولیت صحت مطالب بر عهده ی مؤلفین می باشد.

کلیه حقوق برای دافوس آجا محفوظ است. (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است)

سخن‌ناشر

در مورد ارتش و دفاع مقدس نویسندگان بسیاری دست به قلم برده و آثار در خور توجه‌ای به رشته تحریر در آورده‌اند. اما شاید به سختی بتوان در این زمینه اثری یافت که که تاریخچه و عملکرد کلی ارتش، نقش، اهمیت و گستره فعالیت‌های آن را در رابطه با دفاع مقدس - که یکی از مهم‌ترین رویدادهای نظامی دهه‌های اخیر در جهان به شمار می‌رود - را به ایجاز و زبانی ساده و آن هم با همکاری جمع ارزشمندی از اساتید آجا در اثری واحد ترسیم کرده‌باشد.

دانشکده فرماندهی و ستاد ارتش ج.ا.ا در مقام یکی از قدیمی‌ترین دانشگاه‌های کشور که آموزش‌های خود را در بالاترین سطح تاکتیکی علوم نظامی ارائه می‌دهد، تلاش نموده در این اثر خلا مورد نظر را پر کرده و خواننده محترم را با تاریخچه و ماموریت اصلی ارتش ج.ا.ا و به طور ویژه نقش و عملکرد آن در رابطه با هشت سال دفاع مقدس روشن‌تر نماید.

فصل اول تعاریفی را به طور خلاصه ارائه می‌کند. فصل دوم به پیشینه قوای نظامی (ارتش) در ایران می‌پردازد. این فصل تاریخچه ارتش در ایران را از زمان صفویه تا ارتش نوین که در سال ۱۳۲۰ شمسی ایجاد شد به طور خلاصه بیان می‌کند. تاریخچه مربوط به هر یک از نیروهای سه گانه در قسمت‌های مجزا آمده‌است. فصل سوم ارتش ج.ا.ا را در رابطه با انقلاب اسلامی و پیروزی آن مورد بحث قرار می‌دهد. به طور مثال، به نقش ارتش در پیروزی انقلاب، جایگاه، رهنما، راهبرد، بازترکیب و ماموریت ارتش ج.ا.ا پس از انقلاب اسلامی پرداخته شده است. تشکیل و سازماندهی مجدد نیروهای سه‌گانه و همچنین قرارگاه پدافند هوایی آجا به عنوان بخشی جدید، از دیگر مواردی است که در این فصل اشارات خوبی به آنها شده‌است. فصل چهارم به رویدادهایی که بر ارتش ج.ا.ا پس از انقلاب گذشته است، و همچنین نقش آن در تشکیل، آموزش و تجهیز سپاه پاسداران انقلاب اسلامی پرداخته‌است. فصل پنجم که عملاً آغاز مطالب هسته‌ای کتاب است، به وضعیت و رویدادهای آغاز جنگ تحمیلی در ارتباط با ارتش ج.ا.ا می‌پردازد. مفهوم «تثبیت متجاوز» در دفاع مقدس ایران علیه عراق موضوعی است که با جزئیات بیشتر و در قالب عملیات‌های مختلفی که در این زمینه توسط

ارتش ج.ا.ا صورت گرفته است، در فصل ششم مورد بررسی قرار گرفته است. عملکرد ارتش در «بیرون راندن دشمن متجاوز» نیز در فصل هفتم به تفکیک فعالیت در عملیات‌های گوناگون مورد بحث قرار گرفته است. چگونگی و گستره عملکرد ارتش در «تعقیب و تنبیه متجاوز» موضوع دیگری است که فصل هشتم با بیان شرح چهارده عملیات مختلف آن را دنبال می‌کند. عملکرد ارتش در سایر ابعاد دفاع مقدس که در فصول قبل به آن پرداخته نشده است، در فصل نهم و در زیر پنج عنوان آمده است که تنوع و گستره فعالیت‌ها و بهره‌بخشی‌های ارتش ج.ا.ا را بیشتر به تصویر می‌کشد. در پایان، فصل دهم یک جمع‌بندی کلی از عملکرد ارتش در دوران دفاع مقدس را به تفکیک سه نیرو هوایی، زمینی و پدافند هوایی ارائه می‌دهد.

امیدواریم مطالب ارائه شده بتواند مورد توجه و استفاده عموم افرادی که علاقه‌مند به مباحث علوم نظامی، دفاع مقدس و عملکرد ارتش ج.ا.ا در رابطه با آن هستند، قرار گیرد. در پایان جای دارد از تمام پیشکسوتان و همکاران عزیزمان که در جمع‌آوری، تهیه و تدوین مطالب کتاب حاضر با این ناشر همکاری نموده‌اند، به‌ویژه کارگروه تدوین دایره‌المعارف دفاع مقدس ارتش ج.ا.ا به خاطر تمام تلاش‌هایشان صمیمانه سپاسگزاری کنیم.

و از همه خوانندگان محترم و دوستان اهل قلم و صاحب‌نظران تقاضا می‌کنیم، با امعان نظر اشکالات و نقاط ضعف را مشاهده و به نشانی ناشر ارسال فرمایند.

انتشارات دافوس آجا

شهریور ۹۱

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۱	بخش اول، تعاریف
۱۷	بخش دوم، پیشینه تاریخی قوای نظامی (ارتش) در ایران
۱۷	الف- صفوی تا پهلوی
۱۹	ب- ارتش نوین ایران
۲۱	۱. ساختار تشکیلاتی ارتش نوین ایران (۱۳۰۰ - ۱۳۲۰ ه.ش.)
۲۱	الف- نیروی زمینی
۲۴	ب- نیروی هوایی
۲۶	پ- نیروی دریایی
۲۸	۲. ساختار تشکیلاتی ارتش نوین ایران (۱۳۲۰ - ۱۳۵۷ ه.ش.)
۲۸	الف- نیروی زمینی
۳۱	ب- نیروی هوایی
۳۷	پ- نیروی دریایی
۴۳	بخش سوم، پیروزی انقلاب و تشکیل ارتش جمهوری اسلامی ایران
۴۳	الف- نقش ارتش ایران در پیروزی انقلاب اسلامی
۴۸	ب- تشکیل ارتش جمهوری اسلامی ایران
۴۸	۱. جایگاه قانونی
۴۹	۲. دکتربین و راهبرد نظامی ارتش جمهوری اسلامی ایران
۵۱	۳. ترکیبات سازمانی و ساختاری ارتش جمهوری اسلامی ایران
۵۱	الف- مأموریت و وظایف ارتش جمهوری اسلامی ایران
۵۲	ب- ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران (ستاد آجا)
۵۳	پ- نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران (نزاجا)
۵۴	ت- قرارگاه پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران (پداجا)
۵۵	ث- نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران (نهایا)
۵۵	ج- نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران (نداجا)
۵۶	چ- سازمان‌های وابسته ارتش جمهوری اسلامی ایران
۶۵	بخش چهارم، ارتش جمهوری اسلامی ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی

- ۶۶ الف- توطئه انحلال ارتش
- ۶۹ ب- نقش ارتش جمهوری اسلامی ایران در تثبیت انقلاب و
مقابله با بحران‌های مسلحانه داخلی
- ۷۳ پ- نقش ارتش جمهوری اسلامی ایران در تشکیل، آموزش و
تجهیز سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
- ۷۵ بخش پنجم، ارتش جمهوری اسلامی ایران در دفاع
مقدس
- ۷۵ الف- وضعیت ارتش جمهوری اسلامی ایران در آستانه شروع
جنگ تحمیلی
- ۷۸ ب- مقابله ارتش جمهوری اسلامی ایران با تجاوزات مرزی عراق
- ۸۴ پ- تمرکز و گسترش نیروهای عراق در شروع جنگ تحمیلی
بر علیه ایران
- ۸۶ ت- شروع جنگ تحمیلی عراق بر علیه ایران
- ۸۹ بخش ششم، عملکرد ارتش در تثبیت متجاوز
- ۸۹ الف- طرح‌های راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران برای تثبیت متجاوز
- ۹۰ ب- متوقف کردن پیشروی دشمن در همه محورها
- ۹۴ پ- پدافند در مقابل دشمن و اقدام به بازسازی نیروهای خودی
برای کسب آمادگی حمله متقابل
- ۹۶ ت- عملیات‌های تثبیت متجاوز از سوی ارتش
- ۹۶ ۱. عملیات پدافندی سوسنگرد
- ۹۶ ۲. عملیات پدافندی میمک و مهران
- ۹۷ ۳. عملیات دفاع ۳۴ روزه از خرمشهر
- ۹۷ ۴. عملیات تاخت شبانه در پل نو خرمشهر
- ۹۸ ۵. عملیات آفندی و پدافندی در محور ماهشهر - آبادان
- ۹۹ ۶. مقاومت در پادگان دژ خرمشهر
- ۹۹ ۷. پدافند در اروند رود
- ۱۰۰ ۸. عملیات آفندی ارتش ایران در ۵۹/۷/۲۳ در پای پل کرخه
- ۱۰۱ ۹. آزاد سازی سوسنگرد
- ۱۰۱ ۱۰. عملیات آفندی تنگه حاجیان
- ۱۰۲ ۱۱. عملیات آفندی خوارزم (آزادسازی میمک)

۱۲. عملیات بازی دراز ۱۰۳
۱۳. عملیات آفندی آزادسازی تپه‌های الله‌اکبر (خیبر) ۱۰۳
۱۴. عملیات علیه نیروی هوایی دشمن ۱۰۴
- الف- عملیات انتقام ۱۰۵
- ب- عملیات کمان ۹۹ ۱۰۵
- پ- عملیات تهاجم هوایی راهبردی به پایگاه الولید دشمن ۱۰۷
۱۵. عملیات دریایی علیه نیروی دریایی دشمن ۱۰۹
- الف- عملیات اشکان ۱۱۰
- ب- عملیات شهید صفری ۱۱۱
- پ- عملیات مروارید ۱۱۱
- ت- عملیات تکسا ۱۱۳
- بخش هفتم، عملکرد ارتش در بیرون راندن متجاوز ۱۱۵
- الف- عملیات‌های مهم بیرون راندن دشمن ۱۱۶
۱. عملیات ثامن‌الائمه ۱۱۶
۲. عملیات طریق‌القدس ۱۱۷
۳. عملیات فتح‌المبین ۱۱۸
۴. عملیات بیت‌المقدس ۱۱۹
۵. عملیات رمضان ۱۲۵
۶. عملیات تهاجم هوایی سیاسی نظامی سرهنگ ۲ خلیان شهید ۱۲۶
- عباس دوران
- بخش هشتم، عملکرد ارتش در تعقیب و تنبیه متجاوز ۱۲۹
- الف- عملیات‌های مهم تعقیب و تنبیه متجاوز ۱۲۹
۱. عملیات مسلم‌ابن‌عقیل ۱۲۹
۲. عملیات محرم ۱۳۰
۳. عملیات والفجر ۳ ۱۳۱
۴. عملیات والفجر ۴ ۱۳۲
۵. عملیات خیبر ۱۳۲
۶. عملیات بدر ۱۳۳
۷. عملیات حاج‌عمران ۱۳۴
۸. عملیات قادر ۱۳۴

۱۳۶	۹. عملیات والفجر ۸
۱۳۸	۱۰. عملیات کربلای ۲
۱۳۸	۱۱. عملیات کربلای ۵
۱۳۹	۱۲. عملیات کربلای ۷
۱۴۱	۱۳. عملیات‌های پدافندی در مقابل حملات مجدد ارتش عراق
۱۴۲	۱۴. حماسه ماندگار کارکنان پدافند هوایی در سایت رادار سویاشی
۱۴۵	بخش نهم، عملکرد ارتش در سایر ابعاد دفاع مقدس
۱۴۵	الف- سلسله عملیات پدافند از مناطق حیاتی و حساس (سکوه‌های نفتی و جزایر)
۱۴۶	ب- اسکورت کاروان‌ها
۱۴۷	پ- سلسله عملیات پدافند از جزیره خارک
۱۴۸	ت- دفاع در برابر جنگ شهرها
۱۴۹	ث- جنگ نفت‌کش‌ها
۱۵۱	بخش دهم، جمع‌بندی عملکرد ارتش در دوران دفاع مقدس
۱۵۱	الف- نیروی زمینی
۱۵۹	ب- هوانیروز
۱۶۴	پ- نیروی هوای
۱۷۱	ت- پدافند هوایی
۱۷۳	ث- نیروی دریایی
۱۷۹	فهرست منابع

پیشگفتار

نوشتار حاضر، مختصری از تعریف، تاریخچه، ساختار و عملکرد ارتش(در دوران دفاع مقدس) می‌باشد. قسمت عمده این نوشتار به بحث دفاع مقدس و نقش ارتش در این دوران و عملیات‌های مربوطه(بصورت موجز) پرداخته است. در تعداد عملیات‌های دفاع مقدس، توسط نیروهای مسلح ج.ا.ا. از نظر تعداد، اندازه و اهمیت بین مورخین، پژوهش‌گران و کارشناسان نظامی اختلاف نظرهایی وجود دارد. بنابراین ممکن است تعدادی از عملیات‌ها و یا نقش و عملکرد نیروهای تابعه ارتش ج.ا.ا. در این نوشتار مغفول مانده باشد، که طبعاً در سایر کتب تحلیل عملیات‌های دفاع مقدس، همراه با نقشه و شماتیک عملیات‌های مربوطه، به‌طور کامل تشریح خواهد شد. نکته اساسی و قابل توجه این است که در کلیه عملیات‌های دوران دفاع مقدس، نیروهای ارتش، چه به صورت مستقیم و چه به صورت پشتیبانی آتش هوایی، زمینی و دریایی حضور کاملاً تعیین کننده و مؤثری داشته‌اند و از همه مهم‌تر این‌که در دفاع از مناطق متصرفی و تحکیم هدف‌های اشغال شده که از حساسیت و ارزش بالایی برخوردار بوده و مستلزم هزینه‌های سنگین نیروی انسانی و تجهیزاتی است، ارتش نقش اساسی و تعیین کننده‌ای را حداقل تا پایان سال هفتم جنگ به‌عهده داشته است. فرزندان ارتشی این مرز و بوم، با رشادت و دلاوری مثال‌زدنی و با تقدیم بیش از ۴۸۰۰۰ شهید گلگون‌کفن و تعداد زیادی جانباز، آزاده و جاویدالآثر به‌خوبی وظیفه دینی و میهنی خود را در دفاع از امنیت کشور به‌انجام رسانیده و کارنامه درخشان و افتخارآمیزی را از خود برای نسل‌های بعدی به‌ارمغان گذاشته و اکنون نیز با قدرت و توان بالا، آمادگی دفاع از کشور در مقابل هرگونه تجاوزی را دارا می‌باشند.

کارگروه تدوین دایره المعارف دفاع مقدس آجا

ر	درجه	نام و نشان	ر	درجه	نام و نشان
۱	سرتیپ	محمدحسین دادرس	۲	سرتیپ	پرویز هاشمی
۳	سرتیپ دوم	حسین ولی وندزمانی	۴	سرتیپ دوم	قادر رحیمزاده
۵	سرتیپ دوم	بهرام رضایی	۶	سرتیپ دوم	حسین چیت فروش
۷	سرتیپ دوم (ب)	مسعود بختیاری	۸	سرتیپ دوم (ب)	حسین خلیلی
۹	سرتیپ دوم	محمود حجازی	۱۰	سرهنک	محمد رضا لونی
۱۱	سرهنک	امیر قانع	۱۲	سرهنک	اسماعیل شریفان
۱۳	ناخدا یکم	ابوالفضل پروانه	۱۴	سرهنک	محمد رضا تقی زاده
۱۵	سرهنک	نادر حق جو	۱۶	سرهنک	احمد فیاض بخش
۱۷	ناخدا یکم	محمود زند وکیلی	۱۸	سرهنک	اصغر آقابالا زاده
۱۹	سرهنک	محمد رضا شیخ	۲۰	سرهنک	امیر فرودگاهی
۲۱	سرهنک	سعید نیکرو	۲۲	سروان	رضا جهانفر